

EL DEBAT DINS L'INDEPENDENTISME

Per una política racional d'alliberament

Xavier Godàs

Il·lustració: César Cromit

“En tant que republicà irlandès i en tant que ciutadà d’Irlanda, vull veure la fi de la dominació britànica sobre aquest país. Continuaré esforçant-me per aconseguir-ho fins que sigui una realitat. Ho aconseguirem mitjançant un procés, no mitjançant ultimàtums.”

Gerry Adams, 2003.

He optat per escriure aquest article en primera persona i des de la meva experiència política. Es tracta d’un exercici personal que no és deutor de cap línia de reflexió col·lectiva, ara que fa més d’un any que no em mantinc en actiu en cap projecte polític.

Durant la meva ja dilatada vida de militàncies diverses, sempre m’he declarat independentista. Ho sóc. Durant els anys del denominat *Procés* he estat activament compromès en generar condicions favorables a l’autodeterminació. He participat en mobilitzacions i de posicionaments polítics; he estat al capdavant de l’organització del referèndum de l’1 d’octubre en el meu municipi. He anat a buscar urnes i les he amagat; he obert col·legis per votar; he tingut les paperetes de vot a casa. He incentivat anar a votar. Era el meu deure i el vaig escometre amb convicció. Però durant el període del procés em peneixo de no haver estat més categòric en expressar els meus dubtes relatius a la gènesi del moviment independentista de la darrera dècada, de com anava cremant etapes, perquè eren dubtes raonables. He estat repassant les meves intervencions fins el 2019 i puc dir que sempre he intentat introduir elements de reflexió entre la meva audiència. Però no prou, al meu parer. Per la qual cosa començo demanant disculpes a aquelles persones que poc o molt m’han tingut com un petit i modest referent de l’independentisme. Expressar

dubtes, corregir posicions, parlar amb claredat, són actes de responsabilitat tant en la vida com en la política, que mai no s'haurien de deixar en suspens.

Si es vol es pot?

El període d'acceleració del Procés em va enxampar de ple en la meua etapa d'alcalde de Vilassar de Dalt (2011-2019), un municipi de la banda de muntanya del Maresme. Vilassar és d'aquells llocs on l'independentisme és clarament majoritari encara que no absolutament hegemònic. Fem números grossos: diguem que uns dos terços de la població podria mantenir posicions favorables a l'autodeterminació i a la independència, mentre que el darrer terç inclouria l'autonomisme i l'espanyolisme més partidari de la recentralització. Pel que vaig viure aquests anys al capdavant del consistori, estic en condicions d'afirmar que entre els veïns i les veïnes del meu municipi hi ha la consciència molt majoritària que no tots estem d'acord, i que per aquest motiu hem de cercar solucions procedimentals democràtiques que resolguin aquests desacords. Si Vilassar fos Catalunya i un d'aquests mecanismes de solució del conflicte fos un referèndum d'autodeterminació amb totes les garanties legals i, lògicament, amb el beneplàcit polític i el consens cívic d'acceptació dels resultats, podríem arribar a la conclusió que Catalunya tindria tots els números a favor per esdevenir estat, si per ser-ho bàsicament del que es tracta és de disposar d'una majoria social clarament expressada, recurrent en el temps, i si la política realment existent dirimís tots els conflictes polítics de manera binària, del tipus *a favor de* o *en contra de*, en un moment donat.

Però sabem prou bé que el món no funciona així. Si el viviu i l'observeu amb atenció, veureu com els conflictes socials fonamentals segueixen itineraris temporals dilatats i múltiples assajos de solució que comporten passos endavant i enrere, reajustaments continuats, generacions que es van traspasant el testimoni d'un conflicte encara no resolt. Sudàfrica està indubtablement molt millor ara que sota l'apartheid, però la nació de l'Arc de Sant Martí que Mandela promovia és lluny d'assolir-se; als EUA la població afroamericana continua mobilitzant-se després de dècades dels èxits del moviment pels drets civils liderat per Martin Luther-King; a Irlanda del Nord no es preveu la reunificació amb la República d'Irlanda, però és una possibilitat factible després d'haver superat el bany de sang més important d'Europa Occidental fins ben entrada la dècada dels 90 del segle XX.

Els conflictes socials fonamentals segueixen itineraris temporals dilatats i múltiples assajos de solució que comporten passos endavant i enrere, reajustaments continuats, generacions que es van traspasant el testimoni d'un conflicte encara no resolt

Tot això em porta a afirmar que, si al conjunt de Catalunya es comptés homogèniament amb la distribució de preferències del meu veïnat vilassarenc pel que fa a la independència, l'independentisme disposaria d'una condició indiscutiblement necessària per conquerir un

estat, però probablement encara no seríem independents. Perquè la política (i un procés d'independència és una acció política sostinguda d'alt voltatge) es refereix, abans que res, al poder i a la seva desigual distribució entre els actors involucrats en un conflicte. Si, com en el cas que ens ocupa, es disposa d'una base social inapel·lable, és clar que el moviment independentista té un potencial de poder molt significatiu. Però l'independentisme és una variable en moviment entre d'altres que comprenen una dinàmica de conjunt que compona l'escenari (la lògica de la situació) i el procés del conflicte polític (les evolucions d'aquest en el decurs del temps). L'Estat en el seu conjunt (el famós *Deep State*), l'espai econòmic i geopolític que és la UE, les grans empreses i la banca acumulen més poder que una majoria ciutadana independentista a Catalunya. Per aquest motiu és fonamental l'acció política estratègica, per remoure aquestes condicions que fan que, des de la perspectiva del poder, el fet de ser-ne més en nombre no sigui definitiu per conquerir un objectiu.

Quan parlem d'estratègia hauríem de referir-nos sempre a com fer evolucionar una acció política en un context que ni de lluny domina completament. Així, l'estratègia és a la base de l'activitat política racionalment pensada que ha de fer avançar els independentistes vers la independència, i en funció de les condicions contextuais aquesta activitat pren una o altra orientació sense que això impliqui desautoritzar el nucli de l'estratègia (el conjunt d'accions polítiques) que aposta per la independència. Però la realitat dels processos polítics és que la dinàmica d'un grup en un conflicte interactua amb d'altres grups d'oposició i/o d'aliança potencial a la causa expressada per aquest primer grup. D'això la sociologia dels moviments socials en va plena. El paradigma estratègic de l'acció col·lectiva afirma que en un conflicte és necessari observar tres processos simultanis: a) L'impuls dels propis recursos (organitzatius, de mobilització, de força col·lectiva i institucional); b) L'articulació de marcs conceptuals que delimitin la identitat discursiva del conflicte (les raons, les justificacions, la projecció pública de la comunitat mobilitzada); c) El procés polític general, la lògica de la situació que comprèn en una estructura de relacions el propi grup respecte dels altres grups i/o centres de poder que actuen en oposició o en aliança a la dinàmica de conflicte (i entre els quals la variable capacitat coercitiva de l'estat i el seu context geopolític són factors clau). No hi ha indicatiu d'unilateralitat en tot això. L'unilateralisme és un mite, com ho és pensar que si disposes d'una estratègia, ja ho tens tot. L'escenari d'un conflicte es defineix sempre per la característica de la multilateralitat entre diversos actors en relacions d'aliança i d'oposició, on el factor estratègic nuclear del grup que protagonitza el conflicte és acumular forces (mobilitzar recursos propis), forjar una entitat discursiva potent (delimitar el marc), i millorar les pròpies posicions en l'espai de poder i temporal —històric— que conforma el procés polític escenari del conflicte, tot aprofitant les oportunitats que tingui a l'abast i generant-ne de noves.

Per què no som independents?

Catalunya no és independent perquè el 2017 no estava en condicions contextuais de ser-ho. No es pot confondre l'acció política concreta en un marc de condicions amb la formulació de desitjos. La independència de Catalunya no es dirimeix, políticament parlant, en el terreny subjectiu del poder de la voluntat, sinó en l'escenari històric (evolutiu) de les possibilitats, que és alhora objectiu i subjectiu.

El 2017 no es disposava d'una majoria social inapel·lable, ni els centres de poder opositors a la independència, particularment l'Estat i el marc geopolític que el sustenta, la UE, tenien incentius per veure en l'exercici de l'autodeterminació una sortida al conflicte. Per què tenir-los, si el moviment independentista no tenia i no té la capacitat de poder necessària per superar els impediments dels seus contrincants? Com a molt, l'independentisme català dels darrers temps s'ha situat als nivells de les realitats polítiques basca i nordirlandesa: estar en condicions de cronificar el conflicte, però no de guanyar-lo. En aquest sentit, l'èxit parcial de l'independentisme ha estat enterrar en tan sols una dècada l'autonomisme per convertir-se en l'opció política majoritària per a tota aquella gent que comparteix la convenció social segons la qual Catalunya és una nació, i que com a tal no disposa de reconeixement. D'altra banda, el fracàs de l'independentisme ha estat lliurar-se més a la moral de les coses (tenim dret a) que a la política (com aconseguir objectius en funció de). Des de les famoses eleccions plebiscitàries, l'independentisme abandona la política, l'acció pròpia en un escenari d'oposicions, per abraçar una visió unilateral (apolítica) fonamentada en la idea errònia conforme la garantia d'èxit en la conquesta d'un objectiu depèn bàsicament de la determinació del moviment que el promou.

L'unilateralisme és un mite, com ho és pensar que si disposes d'una estratègia, ja ho tens tot. L'escenari d'un conflicte es defineix sempre per la característica de la multilateralitat entre diversos actors en relacions d'aliança i d'oposició

Efectivament, des de les eleccions de 2015, en què es concorre a la competència electoral amb la independència com a primer punt, el moviment independentista roman embarrancat repetint per sistema el que podríem denominar com un error de fàbrica: creure amb els ulls clucs en el poder de la voluntat i la bondat intrínseca de les pròpies conviccions, sense atendre prou a la realitat del context. Les eleccions plebiscitàries no es guanyen, clarament. Recordem que sobre el plebiscit es parlava de vots, de si en el recompte final n'hi haurien més o menys de favorables a la independència, no de la composició final de l'arc parlamentari en funció d'una llei electoral (estatal) que pondera el pes del vot. El fet de no guanyar-les podria haver comportat una reflexió política en l'espai del conjunt de l'independentisme, però no. En comptes d'això l'estratègia que s'impulsa tradueix acceleradament el "tenim pressa" popular en un conjunt d'apostes polítiques conduents en un curt termini de temps a generar una situació de col·lapse. La mare de totes aquestes apostes fou condicionar la fita de la independència a un calendari de 18 mesos, amb un conjunt de passos diàfanament descrits en una infografia. El factor temps per assolir els objectius es converteix en el combustible de l'acció política. Accelera el moviment alhora que l'apropa vers la implosió de la seva pròpia estratègia.

Què vull dir amb això? Que en el marc d'un conflicte sempre ha de prevaldre la prudència i una actitud de conservació? En absolut. L'acció política disruptiva és essencial en processos de canvi. Em refereixo a quelcom més subtil: un conflicte també s'ha de governar, conduir, i a data d'avui podem afirmar que els moviments de canvi tenen direccions polítiques i que

aquestes han de ser capaces de modular el conflicte partint de la consciència de les pròpies forces i la dels altres; que aquestes direccions necessàriament han de tenir capacitat interpretativa de la realitat, una capacitat que ha de ser superior a la majoria de la gent que comprèn els objectius del moviment i hi participa més o menys, però que no el comanda. No hi ha política que pagui la pena quan dirigents de tota mena es limiten a afirmar frívolament que són simples corretges de transmissió de la voluntat popular, una voluntat per definició difusa, en absolut unificada, interpretada segons els interessos de qui contínuament s'hi refereix per justificar decisions clarament discutibles. El fet és que actualment l'independentisme és un gegant emocional i un nan polític, de manera que podem afirmar que estem pitjor que no estàvem abans de la tardor de 2017, i que la responsabilitat d'haver empitjorat les nostres condicions és principalment nostra. Prova d'això és que el moviment independentista català hores d'ara no és un referent polític (tot i que sí simbòlic) per a les nacions sense estat que lluiten pel seu reconeixement nacional.

Mai no podrem ser independents?

L'1 i el 3 d'octubre de 2017 varen marcar episodis de mobilització social transversal molt seriosos, importantíssims, que destil·laven una energia popular de canvi que anava més enllà del camp estrictament independentista. Tot un capital que s'ha anat esvainat però que d'alguna manera encara es manté en la latència. No serà per sempre, però. I recuperar —i governar— aquesta energia popular de canvi no es podrà fer a base de referències sobre moments fundacionals, embats i *momentums* d'allò que no va ser. El Procés és mort.

El moviment independentista declinarà indefectiblement si no es fa una profunda revisió del camí seguit fins ara. El primer que s'ha de deixar que passi és que els diferents espais independentistes es consolidin desacomplexadament, seguint les seves pròpies pautes de recomposició i abandonin el frontisme retòric. La diversitat política i organitzativa interna de l'independentisme és un fet. També ho és que entre les organitzacions polítiques independentistes hi ha diferències programàtiques importants, a banda de les pròpiament retòriques. Els discursos unitaristes d'avui dia són un simple recurs tàctic de connotacions electorals que no produeixen més que l'amplificació del desencís popular. En aquest sentit, afirmo que la unitat no és possible, però que, a més, no és desitjable en les actuals circumstàncies. La divisió s'ha consumat, cosa diferent al fet que convindrà cooperar tant com sigui necessari. Cal fer net. Obrir una nova etapa.

La unitat no és possible, però tampoc és desitjable en les actuals circumstàncies. La divisió s'ha consumat, cosa diferent al fet que convindrà cooperar tant com sigui necessari. Cal fer net. Obrir una nova etapa

L'objectiu de l'independentisme ha de ser esdevenir un moviment polític el més ampli possible a Catalunya, un contrapoder, amb capacitat de penetració en tots els àmbits socials i prioritàriament en l'àrea metropolitana de Barcelona; capaç de formular propostes

concretes per aquest país abans de ni tan sols ensumar l'autodeterminació efectiva. L'independentisme polític ha de recuperar pautes de cooperació amb el conjunt de forces polítiques favorables a exercir el dret a l'autodeterminació, però també amb les que com a mínim defensin que Catalunya és una realitat nacional. Seria un gran error estratègic dividir exhaustivament el país entre independentistes i no independentistes. D'altra banda, des d'un punt de vista estrictament democràtic, s'han d'excloure del moviment als elements essencialistes i nacionalistes excloents que han proliferat darrerament amb el beneplàcit de la facció dretana i suposadament irredempta de l'independentisme.

Obrint focus, l'independentisme català ha de prendre molta més consciència de la potència del marc geopolític en què es troba el país. Catalunya existeix encaixonada entre dos estats molt potents, l'espanyol i el francès, ambdós claus en la UE; el segon matriu de la Unió. Per la seva banda, l'euroregió política agrupada en la Unió Europea és de reaccions polítiques extremadament lentes, contínuament mediatitzada pels estats membres, sacsejada per interessos creuats de difícil encaix comú, profundament immersa en contradiccions, però té una potència enorme en dos aspectes clau: les directrius en matèria de política econòmica i una posició radicalment refractària a reconfigurar fronteres, després de les darreres reconfiguracions frontereres originades amb la caiguda del bloc de l'Est en plena crisi sistèmica. La Unió continua essent un club d'estats, sí, però és en aquest escenari geopolític que l'independentisme ha de fer política. Prenent de referència Europa, les seves evolucions i problemàtiques. Essent europeus. Estant, per exemple, amatents a la situació paradoxal que representa el cas del Brèxit: el Regne Unit, un gran estat, motor de la UE amb França i Alemanya, realitza el seu procés d'eixida de la Unió en clau nacionalista, mentre que dues de les seves nacions, particularment Escòcia i Irlanda del Nord, plantegen reptes de sobirania nacional en clau federal europea. Aquest és el marc. El vents que a Europa bufen en favor del retorn als estats concebuts convencionalment com a forteses sobiranes obren una finestra política per a les nacions sense estat en clau de sobirania nacional, regeneració democràtica i federalisme europeu.

Sóc incapaç d'anar més enllà. No tinc prou elements. A curt termini, però, m'aventuro a assajar aquests sis punts sobre què fer. Els considero elementals per refer camí:

1. Exercitar una ètica de la humilitat. Assumir errors, esmenar estirabots, admetre la desfeta com a pas previ per recompondre l'espai i el projecte. I amb paciència —sense prefixar dates límit— continuar endavant amb els cinc punts que segueixen.
2. Idea recurrent però de sentit comú: arribar a més gent. Ser-ne més sense que això comporti donar l'esquena a qui no tingui per preferència la independència o a qui, senzillament, no la vulgui. Fixem-nos que d'entrada, arribar a més gent no significa disposar de més gent, abans que res vol dir ampliar el ventall d'interlocucions. Fer possible que a Catalunya hi hagi independentistes i no independentistes, però que sigui un sol país capaç de resoldre democràticament els seus desacords.
3. Governar per a tothom mitjançant aquesta autonomia escapçada de què ara disposem, i redignificar les nostres masegades institucions tot enfortint-les, no continuar per la via de fer-ne fàstics ni menysprear-les per "autonòmiques". Clarament, cal que l'independentisme tingui, com Bildu o el BNG, una política autonòmica. Atenció, no autonomista, sinó autonòmica, en la mesura que és un fet

que ara per ara disposem d'una autonomia.

4. Enfortir les pròpies organitzacions polítiques i promoure l'autoorganització popular en aquesta densa xarxa associativa de què disposa el país. En aquest mateix sentit, potenciar una societat civil incondicionalment democràtica, independent, autoexigent, crítica i autònoma del poder polític institucional i del sistema de partits, però conscient del seu marc nacional.
5. Ampliar les interlocucions polítiques europees sense esperar que cap estat faci un pas en favor d'una Catalunya sobirana (seria il·lús esperar-ho), però insistir en treballar sobre centres de poder i d'influència que puguin tenir el conflicte català en agenda, o que com a mínim es mostrin receptius a les demandes polítiques de sobirania.
6. Fer servir per sistema la força política institucional i popular per pressionar l'Estat cap a una resposta política en relació al conflicte català. Però, també, l'independentisme no ha de ser aliè als canvis polítics espanyols i hi ha d'incidir, des d'una perspectiva democràtica i de progrés. Perquè és un contrasentit girar l'esquena a l'Estat respecte del qual ens pretenem autodeterminar.

Concluc: insisteixo en la idea que de l'actual atzucac no se'n surt per la via de solucions miraculoses indolores ni per una èpica del martiri que només condueix a amplificar la impotència política. Treballar per esmenar l'estat de coses que condiciona el desplegament dels propis objectius és el que s'entén per política d'alliberament. I en això no hi ha pressa que valgui, sinó intel·ligència i una pacient sistemàtica de treball al servei de tothom qui forma part d'aquest país.

Xavier Godàs

Xavier Godàs i Pérez és sociòleg i polític català. És doctor en Sociologia per la Universitat de Barcelona, on ha estat professor, i està especialitzat en moviments socials i teoria sociològica. Durant el període 2003-2011, va treballar com a Cap de Gabinet de l'Ajuntament de Barcelona. Actualment col·labora a ESADE i treballa a l'empresa Estratègies de Qualitat Urbana, una consultoria de polítiques públiques, gestió de xarxes d'acció social i anàlisi de serveis. Vinculat a Esquerra Republicana de Catalunya, ha estat alcalde de Vilassar de Dalt per aquesta formació durant dos mandats, de l'any 2011 al 2019. És autor de diversos llibres, entre els quals *Política del dissenso: sociología de los movimientos sociales* (2007) o *El buen gobierno 2.0 : la gobernanza democrática territorial* (2010).